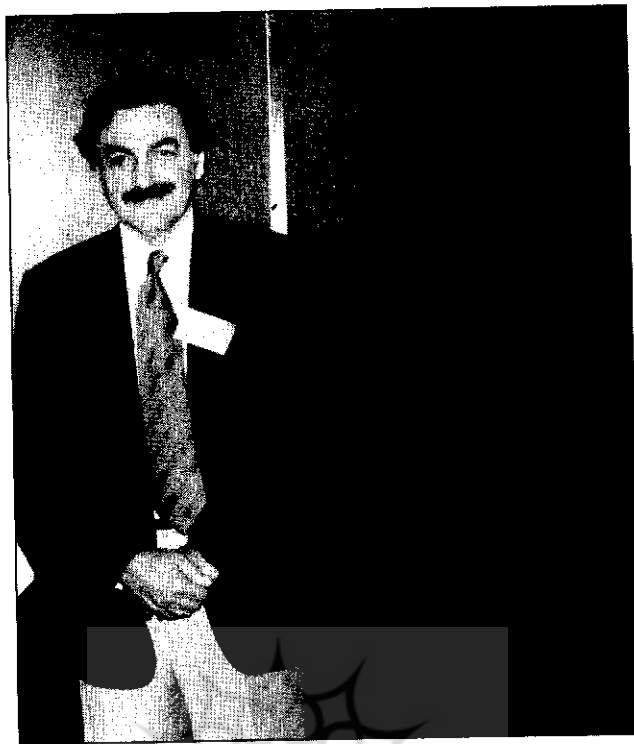

مسکوب منحصر بفرد بود

(گفتگو با دکتر علی بنو عزیزی)

— آقای دکتر علی بنو عزیزی، شما به عنوان محققى که به آثار شاهرخ مسکوب پرداخته و در ارتباطى نزدیک با او بوده است، نظرتان درباره جایگاه مسکوب در ادبیات و فرهنگ معاصر ایران چیست؟

اگر من بخود اجازه بدهم که چنین قضاوتى را بکنم، احساسم این است که شاید نقش و موقعیت مسکوب منحصر بفرد باشد، یعنی اینکه در مرحله اول از نظر شاید تسلط بی نظیرى که در کاربرد زبان فارسى داشت، که این مورد تایید بسیارى از نویسندگان و اهل ادب ما هم بوده در طى این چند سال گذشته. دوم، از نظر گستره کارهاى شاهرخ مسکوب، اگر توجه بفرمایید، از ترجمه هایش در مراحل اول کارهاى ادبى اش از «خوشه های خشم» اثر «جان اشتاین بک» شروع می شود و بعد تراژدی های یونان که در یک مجموعه ای بنام «افسانه های تباى» چاپ شد و بعد نوشته های اصلی اش درباره شاهنامه که مقدمه ای بر «رستم و اسفندیار»، «سوغ سیاوش»، در مورد حافظ. علاوه بر این تحلیل های ادبى پرداختن او به مسایل بسیار اساسى درباره فرهنگ و ادبیات ایران، بعنوان مثال کتاب «ملیت و زبان» که در زمینه نقش زبان فارسى در نگهداشت هویت ملی ما ایرانیان است. بعد مقالات دیگرش در مورد مثلاً «گفتگو در باغ»، در مورد «خواب و خاموشى» که نوشته هایش درباره برخوردی که در روزهای آخر زندگى سه تن از دوستانش باشد. بهر حال کسى بود که در ژانرهای مختلف ادبیات فارسى ما چیرگى خاصی داشت و در هر موردی که او شروع کرد، کارهایش شاخص هستند.

● دکتر علی بنو عزیز (عکس از علی دهباشی)

—شاهرخ مسکوب از نسلی بود که دوره کشاکش فکری شدیدی را در رابطه با غرب

تجربه کرده بود. درگیری او و تفکرش بر غرب در چه مقوله‌ای می‌گنجد؟

خیلی سوال جالبی است، برای اینکه این واقعاً مسئله‌ای بود که در حقیقت همیشه مورد نظر و دغدغه فکری او بود. او به این مسأله از یک دید ایدئولوژیک به هیچ وجه نگاه نمی‌کرد یا به قول خودش از این «زندان ایدئولوژی» خودش را آزاد کرد، متعاقب آزادی خودش ضمناً از دوران زندانی که بعد از ۲۸ مرداد، ۲/۳ سالی در زندان بود. ولی از این زندان ایدئولوژیک بقول خودش خود را آزاد کرد و به هیچ وجه به غرب با یک دیدگاه خصمانه نگاه نمی‌کرد، مسحور غرب هم نبود. ولی سعی می‌کرد که با دانش بیشتر در مورد ادبیات و فرهنگ غرب به این مسأله بپردازد و جهات مشترک این فرهنگ را با فرهنگ خودمان بسنجد. و همانطوری که شاید بدانید یکی از روشنفکران شاید معدود ایرانی بود که اطلاعاتش درباره ادبیات و فرهنگ غرب واقعاً غنی و عمیق بود. مثلاً او کتابهای مذهبی غرب را «عهد عتیق» و «انجیل» و ادبیات کلاسیک غرب، چه ادبیات یونان و چه ادبیات آلمان، فرانسه و انگلیسی را، بخوبی می‌دانست و همیشه سعی می‌کرد که عصاره این فرهنگ را با مقایسه با عصاره فرهنگ خودمان که با مطالعه شاهنامه و متون کلاسیک دیگر ایران بدست آورده بود، بسنجد و در نظر خودش یک نوع تلفیقی یا حداقل رابطه این دو را با همدیگر حفظ کند و برای خواننده‌اش بازگو کند.

— اگر در اینجا بخواهیم مقایسه‌ای کرده باشیم میان مسکوب و هم نسلانش، برای نمونه اگر مسکوب را با جلال آل احمد یا علی شریعتی مقایسه کنیم، چه تفاوتها یا نزدیکی‌هایی میان آنها می‌بینید؟

اصلاً و ابداً شاهرخ مسکوب به این دو روشنفکری که اسمشان را بردید، بعنوان روشنفکر ارادتی نداشت. بعنوان شخصیت‌های اجتماعی و سیاسی یا رجل اجتماعی و سیاسی کاملاً متوجه نقششان بود و شاید هم آنها را، البته تا اندازه محدودی، تحسین می‌کرد. ولی او نقش روشنفکر را کاملاً متفاوت از این می‌دید و اصلاً در این جرگه طرفداران تز «غرب‌زدگی» نبود، برایش مسئله غرب‌زدگی یک شعار بی‌معنی بود. او همیشه اعتقاد داشت که اگر در فرهنگ غرب ارزشهای خوبی هستند، ما باید آن ارزشها را درک بکنیم و ببینیم کدام از آنها با مسایل روز خودمان می‌خورند و کدامها نمی‌خورند. او هیچ برخورد ایدئولوژیک نسبت به فرهنگ غرب نداشت و حقیقتش این است که در مورد آل احمد یک بار قضاوتی هم کرد که در این گفتگویی هم که با او داشتیم درباره سیاست و فرهنگ هست، که می‌گفت به معنی برخورد آل احمد با مساله سیاست و مذهب شبیه به شیخ فضل‌الله نوری بود که خود آل احمد به او شیخ شهید می‌گفت و اگر ما دنبال حرفهای آل احمد می‌رفتیم، که تا اندازه‌ای هم رفتیم، از همین جایی که به آن رسیدیم چندان هم دور نبود. بهر حال ارادت خاصی به آل احمد از این دیدگاه خاص روشنفکری نداشت.

— چهره‌ای از مسکوب می‌بینیم بویژه در کارهای ادبی‌اش، خاصه در مورد «شاهنامه» می‌بینیم که از نو ادبیات کهن را تفسیر می‌کند، با رویکردی مدرن. آیا می‌توانیم بگوییم که مسکوب راه حل معضل سنت و مدرنیت را در این نحوه بازخوانی سنت می‌دانست در همه وجوه آن، خاصه در وجه ایرانی آن؟

من خود عمیقاً به همین برداشتی که شما از کارش دارید، اعتقاد دارم. کار مسکوب همانطور که گفتم از شاهنامه شروع شد، یعنی از دوران دبیرستانی‌اش مطالعه شاهنامه را شروع کرد و به نوعی شاید بتوان گفت که عصاره فرهنگ ایرانی را، حداقل شروعش را از کار شاهنامه می‌دید و بعد باز وقتی که برمی‌گردد به بازخوانی متون کلاسیک ایران از حاشیه‌های قرآن که شروع می‌کند و آنها را می‌خواند، همینطور سعی می‌کند بسیار بی‌طرفانه و با کنجکاوی خاصی که داشت به آنها پردازد و بدون شک این مجموعه ادبیات کلاسیک و متون مذهبی و فلسفی ایران برای ما عصاره و مایه‌ای است برای دانش بهتر از فرهنگ کنونی خودمان. ضمناً این را هم بگویم که ۲ تا از نوشته‌هایش به اسامی مستعار چاپ شده بودند که امیدوارم اینها به اسم خودش دربیاید و

خوانندگان خواهند دید که به مسایل کنونی ای که در اجتماع ایران ما با آن روبرو هستیم به آن‌ها هم می‌پردازد که کتابی است با عنوان «عدل و قضاوت» که امیدوارم بزودی بنام خودش چاپ شود و در همین مجموعه کارهایش قرار بگیرد.

— کجا قرار است چاپ بشود و چه کسی بر چاپ آن نظارت می‌کند؟

امید است که البته در ایران چاپ بشود و شاید هم همزمان در غرب چاپ بشود. ولی چند نفر از دوستانش هستند که در این زمینه امیدوارم بتوانند این کار را به سرانجام برسانند. شاید خود من نیز، اگر کاری از دستم بریاید در این مورد انجام بدهم.

سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی منتشر کرده است:

● تئوری و عمل در باستانشناسی / (با فصلهایی در زیست‌شناسی تحولی و معرفت‌شناسی) / دکتر عباس علیزاده / ۲۹۸ ص / ۲۵۰۰۰ ریال

● عرفان جامی در مجموعه آثارش / سوسن آل رسول / ۲۲۸ ص / ۱۲۵۰۰ ریال

● شبلی؛ مجنون، عاقل، فقیه، محدث، عارف و صرفی / کاظم محمدی و ایقانی / ۱۹۲ ص / ۱۲۰۰۰ ریال

● نوریه آسمانی (سیرت و سنت فاطمه زهرا) / علیرضا مسجد جامعی / ۲۰۸ ص / ۱۰۰۰۰ ریال

● اسلام و مدرنیته / عبدالمجید شرفی / مهدی مهریزی / ۲۵۲ ص / ۱۵۰۰۰ ریال

● خط خوش فارسی / (مجموعه مقالات) / ۵۲۲ صفحه / ۲۸۰۰۰ ریال

● تحولات جهانی در اندیشه‌های امپراتوری جدید / محمد کاظم / ۳۹۲ ص / ۲۳۰۰۰ ریال

● گزیده آثار ژازه تباتبایی / (جلد چهارم): شعر و آهنگ (جلد پنجم): سفری در کهکشان مذاب / ۲۱۶ ص / قطع رحلی / چهار رنگ / ۴۸۵۰۰ تومان.

فروشگاه شماره یک: خیابان امام خمینی — نبش استخر تلفن ۶۷۰۲۶۰۶

فروشگاه شماره دو: نشر زلال — انقلاب — خیابان ۱۶ آذر تلفن ۶۴۱۹۷۷۸

فروشگاه شماره سه: نشر کارنامه — خیابان نیاوران — شهر کتاب تلفن ۲۲۸۵۹۶۹

فروشگاه شماره چهار: فروشگاه سازمان مدیریت — خیابان صفی‌علیشاه تلفن ۳۲۷۶۰۳۲

فروشگاه شماره پنج: ونک — ملاصدرا — ساختمان لادن تلفن ۸۰۴۱۷۵۰ داخلی ۲۸۶